

موسیقیدان جاویدان

به مناسبت سی و ششمین سال مرگ ابوالحسن صبا

نود و یک سال پیش از این (۱۲۸۱ هجری)، در یکی از خانه‌های تهران، طفلی پای به گیتی گذاشت؛ که بعدها همچون ستاره‌ای در آسمان هنر ایران درخشید.

پدرش، ابوالقاسم کمال السلطنه، فرزند صدرالحکما و نوه محمود خان ملک‌الشعرا صبا، برای این نورسیده نام «ابوالحسن» را انتخاب کرد.

پدر، به خاطر علاقه زیادی که به موسیقی داشت، از همان ابتدا آموزش موسیقی را به کودک خود آغاز کرد، و اولین معلم «ابوالحسن» پدرش بود.

همین که این کودک به سن شش سالگی رسید، پدرش او را نزد استادان مشهور و بی نظیر موسیقی آن زمان نشاند.

این کودک هر آنچه که استادان به او آموختند، فراگرفت و هنوز بیست و یک سال نداشت که سه ناز را از میرزعبده‌الله و درویش خان، مستور را از علی اکبر شاهی، ضرب را از حاجی خان ضربی، کمانچه را از حسن خان اسماعیل زاده و ویلن را نزد حسین هنگ آفرین آموخت و تقریباً بر همه سازهای زمانش تسلط یافت.

بازگشت علیقلی وزیر (۱۳۵۸ - ۱۲۶۶) در سال ۱۳۰۲ شمسی و تأسیس

سفر به گیلان شد این سفر را می توان سرآغاز تحولی مهم، در زندگی صبا تلقی کرد.

اقامتش در گیلان بیش از دو سال و چند ماه، طول نکشید؛ اما در بازگشت به تهران ارمغانهای ارزشمندی برای موسیقی، و برگهای زرینی برای کارنامه عمر خود، به همراه داشت.

لوحه ناقبل از سفر به گیلان، از اهمیت و گیرایی موسیقی بومی ایران غافل مانده بود؛ حالا فرصت می یافت تا از نزدیک با این موسیقی پیوند برقرار کند، به گوش جان بشنود، و بر روی کاغذ یادداشت (نت نویسی) کند. آهنگهای پر سوز و حالی که صبا از این سفر، برای موسیقی ایران به ارمغان آورده به این نامها خوانده می شود: «دیلمان»، «امیری مازندران»، «زرد ملیحه»، «دور قفس» و «رفص چوبی».

بعد از آن در سال ۱۳۱۰ کلاسهای مستقل آموزش موسیقی را در منزل خود دایر کرد و فقط به پرورش شاگردانی مستعد و باذوق پرداخت که قصد داشتند موسیقی و نوازندگی را به عنوان شغل خود انتخاب کنند و عمر در راه آن بگذارند.

از شاگردان استاد صبا، مهدی خالدی و پس از مدتی، تدریس کلاس ویلن هنرستان، به وی واگذار شد، و ابوالحسن هم مثل استادش، هرچه می دانست بدون بخل و تنگ نظری به شاگردان می آموخت.

استاد وزیری که به لیاقت و کاردانی ابوالحسن پی برده بود، در سال ۱۳۰۶ وی را به ریاست «مدرسه صنایع ظریفه» رشت منصوب کرد. او راهی

مدرسه عالی موسیقی، ابوالحسن نزد «استاد» شتافت، و استاد هم که برای اولین بار و به عنوان اولین شخص، القای بین المللی موسیقی (نت) را برای ایرانیان به ارمغان آورده بود، و همچنین در شیوه ویلن نوازی، سبکی نداشت، همه را به ابوالحسن آموخت، و در این آموزش، هیچ نکته و دقیقه‌ای را فرونگذاشت.

نادیم لاجپانایی

گفته است: «ما را به راه زینست» و به عفت و سادگی در

حسین نهرانی، حبیب‌الله بدیع، فرامرز پایور، رحمت‌الله بدیع، لطف‌الله مفتاح پاپان و چند تن دیگر از بهترین موسیقیدانان در مکتب صبا پرورش یافته‌اند.

درگذشت صبا

صبا همواره از بیماری قلب رنج می‌برد و بالاخره در اواخر عمر به سبب کار زیاد، این بیماری، او را در کام خود فرو برد و استاد ابوالحسن صبا، چهره برجسته موسیقی ایران، در ساعت چهار صبح روز جمعه ۲۹ آذرماه ۱۳۳۶، چشم از جهان فرو بست.

خلقیات و شیوه

معاشرت صبا

یک موسیقیدان ایتالیایی، که در زمان حیات صبا با او ملاقاتی انجام داده بود، درباره او چنین گفت: «این مرد به نهای یک ارگستر کامل است.» صبا جز از موسیقی در نقاشی، گلدوزی، منبت کاری، خوشنویسی (خطوط نسخ، نستعلیق، شکسته و ثلث)، علوم ادبی (معانی و بیان و بدیع و عروض)، زبانهای عربی و انگلیسی، نجوم، شعر، نویسندگی و ساعت

سه تار و ویلن مهارت داشت و به این کارها و هنرها عشق می‌ورزید. صبا با سید محمد حسین شهریار، شاعر معاصر، دوستی عمیقی داشت، که بازتاب این دوستی را می‌توان در دیوان اشعار شهریار مشاهده کرد. از جمله شعر معروف: ای صبا با توجه گفتند که خاموش شدی چه شرابی به تو دادند که مدهوش شدی... الخ دخترش، خانم زاله صبا، درباره پدرش،

اینطور سخن گفته:

«هنگامیکه پدرم در مسافرتی به اصفهان رفته بود، بعد از مراجعت، نیلیکی را که اصلاً به هیچ سازی شباهت نداشت، همراه آورده بود. وقتی ما از آن ساز پرسیدیم در جواب گفت: یک روز در خرابه‌های اصفهان پیرمردی، مشغول نواختن این ساز بود که سخت مرا متعجب کرد، زیرا این ساز شباهت به هیچ سازی نداشت. من طرز نواختن این ساز را از آن پیرمرد یاد گرفتم و ساز را از او خریدم.»

از آن پس هر روز ساعتها با آن ساز تمرین می‌کرد. اما تا مدت‌ها صدایی از نی‌لیکی عجیب او در نمی‌آمد؛ تا اینکه کم‌کم صداهایی از آن درآمد و یک ماه بعد، پدرم با آن آهنگهای بسیاری می‌نواخت و در این موقع با خنده می‌گفت: «عاقبت اعلی شده در میان آهنگسازان بیش از همه به بنه‌وون علاقه داشت و مجسمه او را در اتاقش نگهداری می‌کرد.»

آثار و خدمات صبا

کارهای استاد صبا را به دو دسته تقسیم کرده‌اند: یکی آهنگها و قطعاتی که بر روی صفحه و نوار ضبط شده و در دسترس است؛ و دیگر آثار علمی و نظری او که در کتابهای مستقل ثبت شده است.

از مهمترین کارهای علمی، آموزشی او می‌توان به اینها اشاره کرد:

- ۱- کتاب دوره اول ویلن
- ۲- کتاب دوره دوم ویلن
- ۳- کتاب دوره سوم ویلن
- ۴- کتاب دوره اول ستور
- ۵- کتاب دوره دوم ستور
- ۶- کتاب دوره سوم ستور
- ۷- کتاب دوره چهارم ستور
- ۸- کتاب دوره اول سه تار

آذرماه ۱۳۷۲